

COSTURILE SOCIALE ALE TRANZIȚIEI ÎN POLONIA

ADINA MIHĂILESCU

Preocupările pentru determinarea costurilor sociale ale tranziției¹ postcomuniste au devenit tot mai insistente, pe măsură ce procesul tranziției s-a îndepărtat tot mai mult de modelul inițial, deosebit de optimist imaginat, deopotrivă, de oamenii de știință și de liderii politici. Jan Danecki analizează costurile sociale ale tranziției în Polonia prin prisma transformărilor economice, sociale și educaționale ce au avut loc începând cu anul 1989. În principal autorul are în vedere *Planul Balcerowicz* elaborat în acord cu Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional. Studiul aduce în prim plan adâncirea procesului de sărăcire a populației în perioada terapiei de șoc (1990-1992).

Problemele abordate se succed în următoarea formă:

1. Sărăcirea și stratificarea economică. Polonia s-a angajat pe un drum de transformări cu un standard de viață mai scăzut de câteva ori de cât cel din Europa de Vest. Creșterea venitului populației a fost blocată în deceniile trecute de producția de armament, politica investițională excesivă cu risipirea resurselor naturale, iar în ultimii ani de o rapidă inflație.

Sărăcirea dintr-o dată a societății a fost severă și s-a constituit ca un prim efect al terapiei de șoc ce încerca să stabilizeze piața printr-o scădere drastică a cererii. Datele arată amploarea acestui fenomen. În 1990, rata reală a veniturilor populației a scăzut cu 25,1% (la pensionari cu 19% și la fermierii particulari cu 18%) comparativ cu anul 1989. Totodată a avut loc deprecierea cu 75% a economiilor, ca rezultat al inflației galopante, între august 1989 și iunie 1990. Venitul net pe cap de locuitor din agricultură era de 63,8% rezultat al schimbării nefavorabile a raportului dintre prețurile bunurilor alimentare și produsele industriale, prețuri care au crescut cu aproximativ 42% - și o scădere la cererea pentru bunurile din agricultura internă. Bugetele la majoritatea gospodăriilor au fost afectate de reducerea cheltuielilor publice în domeniile: sănătate, educație, vacanțe și acces la cultură.

Aceste tendințe s-au accentuat în anul 1991: veniturile reale au scăzut cu 59,4% la gospodăriile fermierilor, cu 75% la cele ale muncitorilor și cu 95% la cele ale pensionarilor comparativ cu nivelul anului 1989. Astfel la sfârșitul perioadei, în mai 1992, valoarea reală a veniturilor în sectorul productiv s-a dovedit a fi cu 17,3% mai scăzută comparativ cu decembrie 1991, în timp ce pensiile au coborât cu 10,8%.

---

¹ Studiu semnat de Jan Danecki în: Ringen Stein și Claire Wallace (ed.), *Societăți în tranziție: Europa Centrală și de Est astăzi*, Praga, Universitatea Central Europeană, 1993.

Procesul de sărăcire a afectat cel mai mult zona de mijloc a veniturilor. Totodată ponderea cheltuielilor, pentru hrană și întreținere (chiria, energia, gazul, încălzirea centrală, transportul în comun, minimul de convorbiri telefonice), a crescut la familiile de salariați cu 2 copii de la 45,7% - 46,3% în decembrie 1989 la 76,6% - 79,6% în iunie 1991, iar la familii de pensionari de la 43,6% - 44,5% la 61,4% - 65,5% în aceeași perioadă.

Dacă între anii 1960-1970 proporția persoanelor ce trăiau sub limita sărăciei oscila între 15-20%, în 1983 ea a crescut la 27,2% și a scăzut din nou în următorii ani, situându-se la 16,3% în 1989. În timpul anilor 1990-1992 aceste proporții au crescut alarmant, spre exemplu, procentul persoanelor căsătorite cu venit mai mic de 70% din nivelul de subzistență a crescut la salariați de la 4,9% la 14% și la pensionari de la 10,7% la 13,3%. În gospodăriile țărănești, procentul celor ce se situau la minimul de trai social a crescut de la 22,4% la 41,4% și sub aceste niveluri între 11,7% și 19,5% în intervalul de timp 1989-1990.

44,1% din populația activă feminină se situa în "sfera veniturilor insuficiente" (sub nivelul de subzistență), în special femeile cu 3 copii în întreținere (72,4%) și 4 copii sau mai mulți (85%), deși valoarea era de 37,6% numai cu un an înainte.

2. Șomajul. Surplusul de forță de muncă, această plagă de "economie în deficit", un generator de șomaj finanțat de întreprinderi și o mai redusă eficiență economică, a fost creat de clasică situație a deficitului de locuri de muncă.

În Polonia în decembrie 1990 erau 1126.000 de șomeri înregistrați. În iunie 1992 numărul cererilor de locuri de muncă ajunsese la 2.296.000 și al forțelor de muncă era 49800. La sfârșitul anului 1992 Oficiul Central de Planificare estima 3-3,5 milioane de șomeri. Rata șomajului a crescut la 12,6% în iunie 1992.

Femeile erau peste jumătate din numărul șomerilor înregistrați (53%). O treime din șomeri erau tineri sub 24 de ani. Două treimi dintre aceștia au urmat cel puțin școala secundară și 67% sunt muncitori.

3. Problema locuințelor. Locuințele sunt considerate ce mai acută problemă în Polonia postbelică. Criza se manifestă prin deficitul de locuințe și înzestrarea necorespunzătoare a celor existente. La *Recensământul Poloniei 1988* 42% locuiau în 3 sau mai mulți într-o cameră și numai jumătate din apartamentele anului 1988 erau complet echipate din punct de vedere sanitar; 10,2% milioane persoane nu aveau acces la toaletă și 5,6 milioane nu aveau sursă de apă curentă în apartamente. 20,2% din populație locuia în condiții foarte bune și 25,0% locuia în condiții foarte proaste. Construirea de case a devenit inaccesibilă pentru majoritatea populației datorită ratei înalte a profitului (50-60%). Chiriile au crescut de câteva ori în anii 1989-1992 odată cu eliminarea rapidă a subvențiilor de la buget.

O nouă categorie de urgențe în problema caselor o reprezintă persoanele tinere care și-au pierdut cazarea, în special la căminele finanțate de angajații unităților, deoarece ei au fost dați afară și multe cămine s-au închis.

4. Condiții de sănătate. Desigur, este foarte dificil să se prezinte în mod sintetic toate pericolele asupra sănătății fizice și mentale a populației. De aceea se vor puncta doar unele din ele.

Coeficientul duratei de viață a cunoscut un declin în ultima perioadă caracterizată printr-o creștere a ratei mortalității. Alarmantă este rata mortalității la bărbații cuprinși între vârstele 45-54 ani. Aproape în întreaga Europă "bolile civilizației" (în special bolile cardio-vasculare și cancerul) sunt în creștere în raport cu bolile clasice sociale, pneumonia ș.a.

Clar există influențe negative asupra sănătății din cauza poluării mediului natural. Numai 5% din râurile Poloniei pot fi socotite cu apa foarte bună, 75% din păduri sunt în pericol, jumătate din sol este acid, iar poluarea aerului în centrele industriale a ajuns la un nivel care califică 27 regiuni ale țării drept zone cu dezastre ecologice. Toate aceste regiuni numără 11% din teritoriul Poloniei și 35% din populație.

În aceste regiuni, numărul nașterilor are o rată dublă și numărul malformațiilor congenitale este de 3 ori mai mare. În 1988, numărul de handicapați era de 3.735.000 aproximativ 10% din populație. Existau 1,5 milioane cazuri înregistrate de alcoolism și numărul drogaților este estimat la 500.000. În decembrie 1991, Polonia înregistra 2000 de cazuri infestați cu virusul HIV și 85 cazuri de SIDA.

Bugetul afectat pentru sănătate a scăzut cu 21,2% între 1990-1991. Subvențiile pentru medicamente au fost eliminate și a fost introdusă plata pentru tratament în sanatoriu. Ministerul Sănătății anunță reducerea cu 1/4 a paturilor din spitale și cu 15-20% a serviciilor pe Salvare.

Polonia este o țară unde majoritatea populației se bucură de foarte puțin timp liber. 21,5% din subiecți nu au avut vacanțe mai lungi de 7 zile. 74% nu-și cheltuiesc banii pentru recreere sau o fac mult redus. Numărul în creștere al motelurilor și hotelurilor de abia rezistă la o populație atât de puțin doritoare de vacanțe din cauza veniturilor reduse. Pe baza subvențiilor se organizau vacanțe pentru copii și tineret: în 1989 cam 245.000 elevi au petrecut vacanța de iarnă în tabere, în timp ce în 1990 95.000, iar în 1991 doar 42.000.

5. Participarea la educație și cultură. Formele de învățământ și cultură au adus în anii 1980-1990 mai multă diversitate în educație. Aceasta nu a oprit degradarea condițiilor de muncă în școli și o proastă situație financiară a profesorilor. Veniturile profesorilor au scăzut simțitor cu o viteză fără precedent ce s-a repercutat asupra unei selecții nefavorabile de personal didactic. Majoritatea școlilor și-au redus numărul de lecții de 2 ore/săptămână ca și multe activități facultative. Consultațiile medicilor în școli au fost înlocuite de prim ajutor dat de surori medicale. Numai 1/10 din totalul elevilor au posibilitatea de a mânca mese gratuite la școli. 2100 de grădinițe au fost închise în ultimii ani și fiindcă numărul copiilor între 3-6 ani a scăzut de la 49,5% în 1989 la 43,9% în 1991. Numărul studenților la 1000 de locuitori plasează Polonia pe penultimul loc în Europa.

Cheltuielile pentru cercetarea științifică au scăzut de la 2% din venitul național în 1989 și 1,2% în 1990, la 0,8% în 1991 și 0,4% în 1992. (țările CEE alocă între 2,5-3,3% pentru cercetare și dezvoltare). Procesul de emigrare a celor mai buni specialiști s-a intensificat.

78% din gospodării și-au restâns în toamna lui 1990 cheltuielile culturale. În ultimii 2 ani numărul spectatorilor de cinematograf a scăzut cu 40%, iar de teatru cu

15%. Tirajul cărților publicate a scăzut de la 215,6 milioane în 1989 la 125,5 milioane în 1991. Un sfert din bibliotecile publice au fost închise, cele mai multe datorită chiriilor în creștere. Transformările politice au generat libertate de creație și pluralism cultural, dar factorii economici au determinat influențe negative asupra factorilor culturali și sub aspect calitativ și cantitativ, dar și asupra creativității.

Concluzii. Alegerea căilor de tranziția și șocul neo-liberal în Polonia nu a redus intensitatea problemelor sociale moștenite. Ultimele rezultate ale anchetelor sociologice din anul 1992 evidențiază că numai 10-15% din populația adultă nu se teme de problemele supraviețuirii. Polarizarea economică a societății se bazează pe eludare legii și alte fenomene legate de corupție. Politica socială oferă asistență redusă unei populații a cărei situație critică este în creștere. Valurile greviste se extind la toate grupurile profesionale și domeniile economice, inclusiv la fermierii particulari. Dintre drepturile civile au fost reintroduse și continuă tradițiile naționale libertatea de exprimare și pluralismul politic.